

ANKARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI'NDA YÜRÜTÜLMEKTE OLAN AİLE PLANLAMASI DANIŞMANLIĞI VE RAHİM İÇİ ARAÇ UYGULAMA KURSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

M. Esin Ocaktan* ❖ Oya Özdemir* ❖ Deniz Çalışkan* ❖ Ferda Özyurda*
Meltem Çöl* ❖ Erdoğan Tümay**

ÖZET

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı tarafından Mezuniyet Öncesi Aile Planlaması Eğitimi Güçlendirme Projesi 1995 yılından bu yana yürütülmektedir. Bu kapsamda Aile Planlaması hizmetlerini standart hale getirerek yaygınlaştırmak ve mezuniyet öncesinde hekimleri bu alanda yeterli hale getirmek amacıyla son sınıf öğrencilerine seçmeli internlik döneminde Aile Planlaması Danışmanlığı ve Rahim İçi Araç (RIA) Uygulama Kursu verilmektedir. Çalışma, kurs programını değerlendirmek amacıyla planlanmıştır.

Araştırma, retrospektif olarak 2003 yılı Ocak ayı ve 1995 yılı Ocak ayı arasında yürütülen kurs programı ile ilgili kayıtlar üzerinden yürütülmüştür. Tüm katılımcıların kurs öncesi ve kurs sonrası soru formları, dörtlü likert ölçeği kullanılarak hazırlanan kurs katılımcı değerlendirme formları ve kurs sonuna kadar yapılan uygulama sayıları değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizlerde Paired t testi kullanılmıştır.

Aile Planlaması Danışmanlığı ve Rahim İçi Araç (RIA) Uygulama Kursuna Ocak 1995 yılından itibaren sekiz yıllık sürede toplam 643 öğrenci katılmış olup; katılımcıların kurs öncesinde aldığı bilgi puanı ortalama 66.16 ± 0.41 iken, kurs sonrası bilgi puanı 94.65 ± 0.18 'e yükselmiştir. Katılımcıların pratik uygulama sayılarına bakıldığında, maket üzerinde RIA uygulama sayısı ortalama 13.00 ± 5.78 , klinikte yapılan vajinal muayene sayısı ortalama 23.72 ± 0.16 , RIA uygulama sayısı 6.37 ± 8.28 'dir. Kurs programını değerlendirmeye yönelik geri bildirimlere göre katılımcıların %81'i kurs programını çok yararlı bulduğunu belirtmiştir.

Ocak 1995-Ocak 2003 tarihleri arasında Tıp Fakültesi'nden mezun olan öğrencilerin yaklaşık dörtte birine Aile Planlaması Danışmanlığı ve Rahim İçi Araç Uygulama kursu verilmiştir. Öğrencilerin kurs sonundaki bilgi ve becerileri yanı sıra, kurs programına yönelik geri bildirimlerinin gözden geçirilmesi sonucunda, bu kursun öğrenciler için verimli olduğu görülmüştür. Sonuçta, kursu almış öğrencilerin ilgili hizmeti veren kurumlarda istihdam edilmesi ya da kursun tüm Tıp Fakültesi öğrencilerine yönelik olarak yürütülmesinin Aile Planlaması hizmet kalitesinde etkili olacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Aile Planlaması Danışmanlığı, Mezuniyet Öncesi Eğitim, Rahim İçi Araç

SUMMARY

Evaluation of Family Planning Counselling and Intrauterin Device Practice Studies That Carried Out by Public Health Department of Ankara University School of Medicine

AUTF Public Health Department carried out improvement of Family Planning Education for Pre-graduates Project since 1995. Family planning counseling and intrauterine device (IUD) practice course was given interns for providing standardization and staff qualification.

This study was carried out retrospectively by using the course's records, which were kept between January 1995 and January 2003. Questionnaire forms of whole participants before and after course, participant evaluation forms that were prepared by 'likert' scale and the number of practice done until the end of course were evaluated. Paired t test was used for statistical analyses.

643 participants attended to this course since January 1995. The mean point of participants were 66.16 ± 0.41 and 94.65 ± 0.18 before and after the course respectively ($t=63.5$, $p<0.001$) Mean practice frequency of participants in zoe model was 13.00 ± 5.78 , mean bimanual examination and IUD practice frequencies by participants were observed as 23.72 ± 0.16 and 6.37 ± 8.28 respectively in clinique. Result of feedbacks from participants after the course was ranked as 81.0% very useful.

Approximately 1/4 of last 8 years graduates were attended to this course. Observation of knowledge level and skills of participants during the course and evaluation of the feedback's showed that this course was effective for participants. As a result, it can be said that qualified participants have occupation priority in related organizations. It was considered as spread of this course to all last term students enabled to improve family planning quality.

Key Words: Family Planning Counseling, Pre-graduated Education, and Intrauterine Device

* Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

** Dr. Zekai Tahir Burak Kadın Sağlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesi

***Çalışma 3.Uluslararası Üreme Sağlığı Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

Aile Planlaması hizmetlerinde kalitenin artırılmasında, hizmet sunumunda rol alan sağlık personelinin bilgi ve beceri düzeyi en önemli faktörlerden biridir. Hizmet sunumunda görev alacak sağlık personeline danışmanlık ve rahim içi araç (RIA) uygulama becerisinin kazandırılması ve sürekli eğitimlerle desteklenmesi aile planlaması hizmetlerinin etkinliğini, kalitesini artıracak, toplumun sağlık düzeyini yükseltecektir (1,2).

1998 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre ülkemizde evli ve doğurgan çağdaki kadınların %63.9'u herhangi bir doğum kontrol yöntemi kullanmakta, %37.7'si ise modern bir doğum kontrol yöntemi kullanmaktadır. Kullanılan yöntemler içinde ilk sırayı koitus interruptus almakta (%24.4), bunu rahim içi araç(%19.8) ve kondom(%8.2) izlemektedir. Modern bir yöntem olan oral kontraseptiflerin kullanım sıklığı ise %4.4 civarında kalmaktadır (3).

Ülkemizdeki sağlık hedeflerinden biri de 2020 yılına kadar 15-49 yaş kadınlarda modern aile planlaması yöntemi kullanımının %70'e çıkarılmasıdır(4). Bu hedefe ulaşmak ancak aile planlaması hizmetlerinin kalitesine dolayısıyla, danışmanlık hizmetinin varlığına ve niteliğine bağlıdır. Ancak herhangi bir yöntem kullanan kadınların beşte birinin danışmanlık aldığı görülmüştür. Danışmanlık alan kadınlar hem daha yüksek oranda etkili yöntem kullanmakta hem de yöntem memnuniyetleri ve kontrole gitme oranları danışmanlık almayan kadınlara göre daha yüksek olmaktadır(5).

John Hopkins Program for International Education in Reproductive Health (JHPIEGO), Sağlık Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı tarafından hazırlanan Mezuniyet Öncesi Aile Planlaması Eğitimini Güçlendirme Projesi bazı tıp fakülteleriyle birlikte Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı'nda da başlatılmış olup, 1995 yılı Ocak ayından bu yana yürütülmektedir. Bu kapsamda Aile Planlaması hizmetlerini standart hale getirerek yaygınlaştırmak ve mezuniyet öncesinde hekimleri bu alanda yeterli hale getirmek amacıyla son sınıf öğrencilerine seçmeli internlük döneminde Aile Planlaması Danışmanlığı ve Rahim İçi Araç (RIA) Uygulama Kursu verilmektedir.

Çalışma, kurslara katılan öğrencilerin kurs öncesi ve sonrası bilgi düzeylerinin ve kurs hakkın-

daki görüşlerinin değerlendirilmesi amacıyla planlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Mezuniyet öncesi Aile Planlaması Eğitimini Güçlendirme Projesi kapsamında belirlenen "Aile Planlaması danışmanlığı ve RIA Uygulama Kursu" 15 günlük, standart programı olan bir kurstur. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinde bu kurs, bir aylık seçmeli internlük dönemine entegre edilmiştir. Kursun ilk bir haftası Halk Sağlığı Anabilim Dalı'nda, ikinci haftası Dr.Zekai Tahir Burak Kadın Sağlığı Eğitim ve Araştırma hastanesinde klinik uygulama olarak yürütülmüş, internlük döneminin kalan iki haftasında öğrencilerin yeterlikleri Halk Sağlığı Anabilim Dalı Aile Planlaması Ünitesinde başvuranlara danışmanlık ve RIA uygulaması yaparak eğiticiler tarafından değerlendirilmiş ve başarılı olanlar sertifikalandırılmaya hak kazanmışlardır. Her kursa ortalama 8-10 intern katılmıştır.

Kursun ilk gününde karşılanan öğrencilere tanışma, beklentilerin alınması ve programın tanıtılmasının ardından 35 sorudan oluşan ve doğru ya da yanlış olarak yanıtlanan kurs öncesi soru formu uygulanmıştır. Bu soruların 2'si danışmanlık ilkelere, 5'i RIA, 6'sı genital yol enfeksiyonları, 5'i enfeksiyonun önlenmesi, 4'ü doğal aile planlaması ve bariyer yöntemler, 3'ü norplant, 3'ü enjekte edilen kontraseptifler, 7'si oral kontraseptifler ile ilgilidir. Kursu almadan önce öğrenci grubunun performansını görmek ve ağırlık verilecek konuları belirlemek amacıyla yapılan bu değerlendirme, öğrencilerin kendi bilgi eksikliklerini de görmelelerine yardımcı olmaktadır.

Kursu veren eğiticiler Klinik Eğitim Becerileri kursunu almış öğretim üye ve elemanlarıdır. Öğrencilere verilen kurs, sağlanan olumlu bir eğitim ortamında çeşitli interaktif eğitim yöntemleri kullanılarak sunulmakta ve önce pelvik modeller üzerinde uygulama yaptırılmaktadır. Öğrencilerin pelvik model üzerinde en az beş uygulama yapması beklenmektedir. Klinikte, hastaya RIA uygulamaya geçmeden önce, uygulamaların eğitim rehberindeki basamaklara uygun ve yeterli düzeyde olduğuna eğitici tarafından karar verilmesi gerekmektedir.

Bu aşamanın sonunda öğrencilerin eğitim sürecinde elde ettikleri bilgi düzeyini değerlendirmek amacıyla, çoktan seçmeli 23 sorudan oluşan kurs

ortası soru formu uygulanmaktadır. Bu sorulardan 3'ü danışmanlık ilkeleri, 4'ü RİA, 3'ü genital yol enfeksiyonu, 3'ü enfeksiyonun önlenmesi, 3'ü bariyer yöntemler, 3'ü norplant ve enjekte edilen kontraseptifler, 4'ü oral kontraseptifler ile ilgilidir. Öğrencilerin %85 ve üzerinde başarı göstermesi beklenmektedir. Öğrenciler daha sonra ZTB Kadın Sağlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesine belli bir program dahilinde gönderilerek uygulama yapmaktadırlar. Kurs ortası soru formuna göre performansı %85'in altında kalan öğrencilere ise eksikliklerinin farkına varıp tamamlaması için kurs sonuna dek süre tanınarak, kurs sonunda tekrar bilgi düzeyi açısından değerlendirmeleri yapılmaktadır.

Kursa katılan öğrencilerin kurs sonrası soru formunda en az 20 soruya doğru yanıt vermesi, klinikte en az 5 RİA uygulaması, en az 15 vajinal muayene yapması gerekmektedir. Klinikteki uygulamalarını tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Aile Planlaması Ünitine gelen öğrenciler buradaki uygulamalara katılarak eğitici tarafından tekrar değerlendirilmekte ve yeterli görülmeleri halinde sertifika almaya hak kazanmaktadırlar.

Kurs sonunda bilgi ve beceri kazandırılan başlıca konular; aile planlaması danışmanlığı (genel, yonteme özel ve izlem), RİA, Hormonal Yöntemler, Cerrahi Yöntemler, Doğal Yöntemler, Bariyer Yöntemler, steril koşullarda RİA uygulama, enfeksiyonun önlenmesi ve genital yol enfeksiyonlarıdır(6).

Kursun son gününde katılımcılardan kursa ilişkin görüşlerini, isimlerini yazmaksızın standart değerlendirme formunda belirtmeleri istenmekte, ayrıca sözlü geri bildirimleri alınmaktadır. Katılımcıların sözlü ve yazılı geri bildirimleri sonraki kurslar için de fikir verici ve yönlendirici olmaktadır.

Her kurs programı boyunca öğrenciler ve eğiticiler tarafından doldurulan standart formlar ve kayıtlar muhafaza edilmektedir.

Bu çalışma, 1995 yılı Ocak ayı ve 2003 yılı Ocak ayı arasında verilen kurslar ile ilgili kayıtlar üzerinden retrospektif olarak yürütülmüş, öğrencilerin kurs öncesi ve kurs sonrası bilgi düzeylerinin ve kurs hakkındaki görüşlerinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Değerlendirmeye alınan kayıtlar; tüm katılımcılar için; kurs öncesi ve kurs sonrası soru formları, dörtlü likert ölçeği kullanarak hazırlanan kurs

katılımcı değerlendirme formları, kurs sonuna kadar yapılan uygulama sayılarıdır.

Kurs sonrası bilgi düzeyindeki artışı görebilmek amacıyla kurs öncesi ve kurs sonrasında uygulanan değerlendirme formlarında yüz üzerinden alınan puanların karşılaştırması yapılmıştır.

Kurs öncesi ve sonrası uygulanan iki soru formunun öğrencinin bilgi düzeyini değerlendirmek açısından birbirleri ile uyumunu (reliability) ve güvenilirliği (validity) görmek amacıyla bu kursu almamış olan 77 son sınıf öğrencisine soru formları aynı anda uygulanmıştır. Bu öğrencilerin, başarı düzeyleri, her bir soruya verdikleri yanıtları ayrı ayrı bilgisayara girilerek iki soru formu arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. İstatistiksel analizlerde Paired t testi kullanılmıştır. Yetmiş yedi kişilik bu grubun kurs öncesi soru formundan aldıkları puan ortalaması 67.30 ± 2.14 , kurs sonrası puan ortalaması 64.25 ± 1.74 'dür. Kurs öncesi ve kurs sonrası soru formlarının kurs almamış öğrencilere aynı anda uygulanması sonucunda alınan puanların ortalamaları arasında ise fark saptanmamıştır ($t=1.404$, $p=0.164$). Ayrıca burada kurs sonrasında alınan puanların öncesine göre yüzde artışlarının ortalamasından, soru formlarının güvenilirliğine karar vermek için beklenen artış olan 0'ın farkını, standart hataya oranladığımızda elde ettiğimiz t değeri, tablo t değerinden küçüktür ($t=0.055$, $p>0.05$). Buna dayanarak iki form karşılaştırılabilir olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Aile Planlaması Danışmanlığı ve Rahim İçi Araç (RİA) Uygulama Kursuna Ocak 1995-Ocak 2003 tarihleri arasındaki sekiz yıllık sürede toplam 643 öğrenci katılmış olup; 314'ü erkek, 329'u kızdır.

Bütün öğrencilerin bilgi puanı ortalaması kurs öncesi değerlendirmede 66.16 ± 0.41 iken, kurs sonrası değerlendirmede 94.65 ± 0.18 'e yükselmiştir ($t=-63.5$, $p<0.001$).

Kurs içeriğindeki konuların her biri için kurs öncesi ve sonrasında öğrencilerin başarılı olma yüzdesi karşılaştırıldığında da başarı düzeyinin arttığı görülmektedir.

Tablo 1'de öğrencilerin kurs öncesi ve kurs sonrası değerlendirmede, konuların tümü için ve ayrı konular için başarılı olma yüzdeleri verilmiş-

tir. Tüm konular birlikte ele alındığında kurs öncesi doğru yanıt verme oranı %65 iken, kurs sonunda %94 'e yükselmiştir, başarı artışı %44.6 olarak hesaplanmıştır. Kurs öncesinde DAP/bariyer yöntemler, oral kontraseptifler ve genital enfeksiyonlar öğrencilerin diğer konulara göre daha yüksek oranda doğru yanıtlar verdikleri konulardır. RİA, Norplant ve enjekte edilen kontraseptifler ise daha düşük oranda doğru yanıt verilen konulardır. Kurs sonrasında tüm konular için başarılı olma oranı %90'ın üzerinde saptanmıştır. En fazla başarı artışı görülen konu %126.2 ile RİA'dır. RİA bu kursun temel bilgi ve beceri hedefidir. Diğer yöntemlere göre daha az bilinmesi, kurs sonrasında başarı oranının yükselmesi kursun amacına ulaştığını göstermektedir. Başarı oranında artış yönünden RİA'yı Norplant ve enjekte edilen kontraseptifler izlemiştir. Bu iki yöntem de diğer kontraseptif yöntemlere göre yeni modern yöntemlerdir ve bu nedenle de merak edilen, ilgi çeken konulardır.

Katılımcıların pratik uygulama sayılarına baktığımızda maket üzerinde RİA uygulama sayısı ortalama 13.00 ± 5.78 , vajinal muayene sayısı ortalama 23.72 ± 0.16 , hastada RİA uygulama sayısı 6.37 ± 8.28 'dir. Tüm katılımcılar beklenen uygulama sayılarını tamamlamışlardır.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi son sınıf öğrencilerinin, bu kursun verilmediği 1993 yılında ve kursun verildiği 1996 yılında Aile Planlaması konusunda bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik bir araştırmada iki grup öğrenci arasında bilgi ve be-

ceri yönünden önemli farklar olduğu ortaya konmuştur(7). Yine bu kursu yürüten bir diğer tıp fakültesinde kurs öncesinde ve sonrasında öğrencilerde bilgi artışı saptanmış, öğrenciler beceri kazanmalarına yeter sayıda uygulamada bulunmuşlardır(8).1993-1996 yılları arasında düzenlenen eğitimlere katılan 1352 tıp fakültesi öğrencisinin eğitim sonrasında %97.8'inin aile planlaması danışmanlığı ve RİA uygulama becerisinde başarılı olduğu görülmüştür(9). Tıp fakültesi son sınıf öğrencilerinin yanı sıra uygulama alanlarında hizmet sunan sağlık personeline de hizmet içi eğitimler verilerek bilgi ve beceriler standartlaştırılmıştır. Kliniklerde aile planlaması hizmetlerinin daha çok ebeler tarafından sürdürülüyor olması nedeniyle bazı sağlık yüksek okullarının ebelik bölümlerinde, hemşirelik yüksek okullarına ve sağlık meslek liselerinin ebelik bölümlerinde aynı program standartlar korunarak uyarlanmıştır. 1999-2000 Eğitim ve öğretim yılında altı adet hemşirelik yüksek okulu ve iki adet sağlık yüksek okulunda uygulanan programının değerlendirilmesinde, öğrencilerin başarısı, kurs öncesine göre kurs sonrası test sonuçlarında ortalama %25 artış göstermiştir. Öğrencilerin verdiği danışmanlıkların öğrenim rehberlerine göre yeterliğinin %80 ile %100 arasında değiştiği bulunmuştur(10).

Katılımcıların isim belirtmeksizin kurs programının sonunda dörtlü likert ölçeğine göre yaptıkları değerlendirmelerinde; %81.2'si (522 kişi) kursu çok yararlı, %18.0'i (116 kişi) yararlı olduğunu belirtmiştir. Beş öğrenci (%0.8) yorum yapmaz-

Tablo 1: Öğrencilerin Kurs Öncesi ve Kurs Sonrası Değerlendirmelerinde Konulara Göre Başarı Oranları ve Kurs Sonrası Başarı Artışı

Kurs Kapsamındaki Konular	Kurs Öncesi Başarı Oranı (%)	Kurs Sonrası Başarı Oranı (%)	Başarı Artışı (%)
RİA	42	95	126.2
Norplant	55	91	65.5
Enjekte Edilen Kontraseptifler	57	91	59.7
Enfeksiyonun Önlenmesi	59	92	55.9
Danışmanlık	69	96	39.1
Genital Enfeksiyon	75	97	29.3
Oral Kontraseptifler	81	95	17.3
DAP ve Bariyer Yöntemler	81	93	14.8
Tüm konular	65	94	44.6

ken, kursun yararlı olmadığı yönünde bir geribildirim alınmamıştır.

Kurs programını öğrencilerin %81.2'sinin çok yararlı olarak değerlendirilmesi, kursun katılımcıların bilgi-beceri kazanması açısından verimli olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca öğrencilerin bu eğitim programına seveerek devam ettiğini gerek sözlü, gerek yazılı değerlendirmelerinde görmek eğiticiler açısından da memnuniyet verici ve motive edici olmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Ocak 1995-Ocak 2003 tarihleri arasında Tıp Fakültesi'nden mezun olan öğrencilerin yaklaşık dörtte birine Aile Planlaması Danışmanlığı ve Rahim İçi Araç Uygulama kursu verilmiştir.

Öğrencilerin kurs sonunda bilgi puanlarında kurs öncesinde en az bilinen konular olduğu sap-

tanan RİA, Norplant ve enjekte edilen kontraseptiflerde en fazla olmak artış olduğu, genel olarak başarı oranının %44.6 olarak arttığı saptanmıştır. Kursu tamamlayan bütün öğrenciler yeterli sayılmaları için gereken sayı ve nitelikte uygulama yaparak, eğiticiler tarafından bu alanda hizmet verebilecek bilgi ve beceri düzeyine ulaşmışlardır. Öğrencilerin %99.2'si kurs programını genel olarak yararlı/çok yararlı bulduğunu dile getirmiştir. Sonuçta, kursun standardizasyonu, eğitim içeriğinin zenginlik düzeyinde sürdürülmesinin kursun başarısında etkili olduğu görülmüştür. Bu kursu alıp, sertifikalandırılarak mezun olan öğrencilerin Aile Planlaması hizmet sunum alanlarında öncelikle istihdam edilmesinin Aile Planlaması hizmet kalitesini artıracığı ve toplumun sağlık düzeyinin yükselmesine katkıda bulunacağı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

1. Ulusal Aile Planlaması Hizmet Rehberi, Aile Planlaması ve Üreme Sağlığı, T.C. Sağlık Bakanlığı Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Ankara,2000.
2. Aile Planlamasında Temel Bilgiler, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul 1997, ISBN 975-95863-4-7
3. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, 1998
4. Herkese Sağlık, Türkiye'nin Hedef ve Stratejileri, Sağlık Bakanlığı, Aralık 2001, Ankara
5. Özyurda F, Çalışkan D Dökmeci F, Ocaktan E. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Polikliniğine Başvuran Kadınların Halen Kullandıkları Kontraseptif Yöntemleri Hakkında Danışmanlık Alma Durumları, 3. Uluslararası Üreme Sağlığı Kongresi, Nisan 2002, Kongre Özet Kitabı, S:221
6. Aile Planlaması Kurs Rehberi, JHPIEGO-H.Ü.T.F.Halk Sağlığı A.D., Ekim 1995
7. Özyurda F, Çalışkan D. A Comparison of Family Planning Knowledge and Skills of Interns Trained at the Ankara University School of Medicine in 1993-1996, Journal of Ankara Medical School, 22(4):211-216, 2000.
8. Ağrıdağı G, Aytaç N, Bilen S, Çetin T, Demir C, İnanç C, Kıraç B, Yoldaşcan E. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesinde Yapılan Aile Planlaması Beceri Kurslarının Değerlendirilmesi, 2. Uluslararası Üreme Sağlığı Kongresi, Nisan 2001, Kongre Özet Kitabı, S: 103.
9. Özvarış Ş, Özek B, Şahin N, Bertan M. Tıp Fakültelerinde Mezuniyet Öncesi Aile Planlaması Eğitiminin Güçlendirilmesi Çalışması, VI.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Kongre Kitabı, Adana 1998, S:44-46.
10. Ebelik ve Hemşirelik Okullarında Aile Planlaması Eğitimini Güçlendirme Projesi Değerlendirme Sonuçları, T.C. Sağlık Bakanlığı, JHPIEGO, Eylül 2000, Ankara.